

23.11.2020

EOAK/5942/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Kirsti Kurki-Suonio

SALASSA PIDETTÄVIEN TIETOJEN LUOVUTTAMINEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli [- - -] kaupunki A:n sosiaalitointa. [- - -] Sairaanhoidopiiriin päivystävä sairaanhoitaja oli tehnyt puhelun perusteella lastensuojeluilmoituksen. [- - -] Kantelussa arvosteltiin lastensuojeluilmoituksen tietojen luovuttamista sivulliselle henkilölle. [- - -]

2 SELVITYS

Kanteluasian tutkimiseksi hankittiin kaupunki A:n Perhe- ja sosiaalipalveluilta selvitys ja lausunto.

Asiaa ratkaistaessa ovat käytettävissä olleet myös samaan asiaan läheisesti liittyneen kantelijan toisen kanteluasian [- - -] asiakirjat. Niihin sisältyi muiden ohessa Varsinais-Suomen sairaanhoidopiiriin ylilääkärin antama vastaus kantelijan muistutukseen, joka koski lastensuojeluilmoituksen tehneen sairaanhoitajan menettelyä.

3 RATKAISU

Katson, että kaupunki A:n sosiaali- ja terveyspalveluissa on toimittu lainvastaisesti, kun kantelijaa koskevia salassa pidettäviä tietoja oli luovutettu hänen lapsensa äidille. Lastensuojeluilmoituksen kaikki salassa pidettävät tiedot oli luovutettu, vaikka kaikkien salassa pidettävien tietojen luovuttaminen ei käsitykseni mukaan olisi ollut laissa tarkoitettulla tavalla välttämätöntä lapsen sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi.

Lastensuojeluilmoituksen salassa pidettävien tietojen luovuttamiselle ei selvityksen mukaan ollut pyydetty kantelijan suostumusta, vaikka häneen oli oltu yhteydessä lastensuojeluilmoituksen vuoksi.

Kiinnitän lisäksi huomiota hyvää kohtelua ja yksityisyyden kunnioittamista koskeviin sosiaalihuollon asiakaslain mukaisiin periaatteisiin sekä asiakkaan vaikuttamismahdollisuuteen häntä itseään koskevan uuden tiedon arvioimisessa.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1 Tapahtumat pääpiirteittäin

[- - -] Kantelijan vuoksi oli oltu puhelimitse yhteydessä kaupunki B:n yliopistollisen sairaalan yhteispäivystykseen. [- - -] Puhelun lopuksi sairaanhoitaja oli todennut tekevänsä asiasta ”rutiiniluontoisen lastensuojeluilmoituksen”. [- - -]

Kantelun mukaan kyseinen sairaanhoitaja teki siis lastensuojeluilmoituksen pelkästään [- - -] puhelun perusteella ja ilman, että hän olisi tavannut kantelijaa tai edes puhunut tämän kanssa puhelimesta. Lastensuojeluilmoitus sisälsi arkaluontoisia psykiatrisia potilastietoja, jotka kantelijan mukaan eivät olleet ajankohtaisia, eivätkä aiemman hoidon aikanakaan olleet osoittautuneet oikeiksi.

Kaupunki A:n edellä mainittu sosiaalityöntekijä oli [- - -] soittanut kantelijalle lastensuojeluilmoituksen vuoksi. Hän oli lukenut lastensuojeluilmoituksen kantelijalle, joka oli kertomansa mukaan hämmästynyt, koska ei ollut itse ollut kyseisen sairaanhoitajan potilaana tai vastaanotolla. Sosiaalityöntekijä ei kantelijan mukaan ollut kuitenkaan hyväksynyt kantelijan esittämiä vastaväitteitä, vaan moitti kantelijan mukaan häntä asiattomasta käytöksestä. Sosiaalityöntekijän kirjausten mukaan kantelija oli ollut hyvin tuhtunut lastensuojeluilmoituksen tekemisestä ja asiasta muutoinkin.

[- - -]

Kaupunki A:n sosiaalitoimessa oli jo aiemmin [- - -] aloitettu palvelutarpeen arviointi kantelijan [- - -] lapsesta, tämän äidistä ja kantelijasta.

[- - -]

Sosiaalityöntekijä on allekirjoittanut palvelutarpeen arvioinnin [- - -]. Se oli selvityksen mukaan annettu sellaisenaan postitse tiedoksi kummallekin vanhemmalle. Kyseessä olevan lastensuojeluilmoituksen sisältö on siis tällöin luovutettu sellaisenaan kantelijan lapsen äidille.

Kaupunki B:n yliopistollisen sairaalan myöhemmin antaman muistutusvastauksen mukaan lastensuojeluilmoituksen tehneen sairaanhoitajan katsottiin menetelleen virheellisesti. Hänen olisi vastauksen mukaan tullut vähintäänkin olla yhteydessä kantelijaan ennen ilmoituksen tekemistä. Tehdyn lastensuojeluilmoituksen tekstiä korjattiin muistutuksen perusteella niin, että siitä poistettiin aiemmat potilastiedot sekä oireiden kuvaukset. Totean kuitenkin, että sairaanhoitajan menettelyä on arvioitu omana kantelunaan, eikä asia siltä osin kuulu tähän.

[- - -]

Minulle annetussa selvityksessä ja lausunnossa on todettu, että asiassa on sosiaalitoimen käsityksen mukaan toimittu viranomaisen harkintavallan rajoissa. Lastensuojeluilmoituksen tietojen luovuttamista kantelijan lapsen äidille on luonnehdittu muun ohessa sanoilla ”ehdotoman tärkeää”.

3.2 Salassa pidettävien tietojen käsittely sosiaalitoimessa

Asiassa on kysymys kantelijan salassa pidettävien ja arkaluontoisten tietojen luovuttamisesta sosiaalitoimesta hänen entiselle puolisolleen. (Saman vuoden 25.5.2018 voimaan tulleen EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen mukaan terveyttä koskevat tiedot ovat yksi asetuksen 9 artiklan mukaisista erityisistä henkilötietoryhmistä.)

Luovuttaminen on tapahtunut sosiaalitoimen omasta aloitteesta nähtävästi ensin puhelimitse ja myöhemmin kirjallisesti palvelutarpeen arvioinnista laaditun asiakirjan mukana. Sosiaalitoimi on perustellut tietojen luovuttamista sillä, että lapsen äidillä oli tämän huoltajana oikeus saada lasta koskevat tiedot ja että tiedot ovat olleet ehdottoman tärkeitä, kun lapsen äiti on lähihuoltajana arvioinut, voiko lapsi tavata vanhempaansa.

Sosiaalitoimen oikeudesta saada ja luovuttaa salassa pidettäviä tietoja asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi on säädetty laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (jäljempänä sosiaalihuollon asiakaslaki).

Lain 14 §:n mukaan kaikki sosiaalihuollon asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai muusta yksityisestä henkilöstä, ovat salassa pidettäviä, eikä niitä saa luovuttaa sivulliselle. Saman lain 15 §:n mukaan sosiaalihuollon palveluksessa oleva on myös vaitiolovelvollinen näiden tietojen osalta. Salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden osalta laissa on vielä viittaus rikoslain 40 luvun 5 §:ään, jossa on säädetty salassapitoa koskevan velvollisuuden ja vaitiolovelvollisuuden rikkomista koskevasta rikosoikeudellisesta vastuusta.

Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalitoimella on oikeus siinä määritellyin edellytyksin saada ja luovuttaa salassa pidettäviä tietoja tehtävänsä hoitoa varten. Esimerkiksi lain 20 §:n mukaan sosiaalitoimella on oikeus saada terveydenhuollon ammattihenkilöltä sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän mukaan ovat välttämättömiä muun ohessa toimenpiteiden toteuttamiseksi. Sosiaalitoimi saa salassa pidettäviä tietoja myös sosiaalihuoltolain 35 §:ssä tarkoitettujen ilmoitusten perusteella (yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi), jotka eräin edellytyksin voidaan tehdä salassapitovelvollisuuden estämättä (35 §:n 2 mom.).

Lisäksi sosiaalitoimi saa muilta viranomaistahoilta salassa pidettäviä tietoja lastensuojelulain 25 §:ssä tarkoitettujen lastensuojeluilmoitusten yhteydessä. Lastensuojelulain 25 §:ssä mainitut 16 eri viranomais-tahoa tai julkista tehtävää hoitavaa muuta tahoa sekä näiden lisäksi kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia tekemään lastensuojeluilmoituksen salassapitosäännösten estämättä, jos kyseisessä säännöksessä mainitut edellytykset täyttyvät.

Oikeudesta tietojen luovuttamiseen on säädetty sosiaalihuollon asiakaslain 16, 17 ja 18 §:ssä. Lisäksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (jäljempänä julkisuuslaki) on säädetty tietojen

luovuttamisesta tietopyynnön perusteella (lain 4 luku) sekä esimerkiksi oikeudesta saada tiettyä asiaa koskevat tiedot asianosaisuuden perusteella (11 §) tai asianomaisen oikeudesta saada itseään koskevat tiedot (12 §). Laissa on myös eräitä muita tietojen hallinnointiin liittyviä säännöksiä.

Edellä sanottu merkitsee mielestäni sitä, että sosiaalitoimi käsittelee ja hallinnoi huomattavaa määrää erilaisia salassa pidettäviä henkilötietoja. Sellainen tietotaito, jota näiden henkilötietojen käsittely edellyttää, on nähdäkseni olennainen osa sosiaalitoimen tehtävää ja sitä ammatillista osaamista, jota sosiaalitoimelta voidaan edellyttää.

Henkilötietojen käsittelyä koskevista periaatteista on säädetty EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa, jota on sovellettu 25.5.2018 alkaen. Asetus sisältää myös säännökset henkilötietojen tarkastamiseksi ja oikeuskäsittelemiseksi.

3.3 Lastensuojeluilmoitusten määrän kasvu

Lastensuojeluilmoituksesta on säädetty lastensuojelulain 25 §:ssä. Säännöstä on sen alkuperäisen voimaantulon (1.1.2008) jälkeen täydennetty lisäämällä siihen useita uusia ilmoitusvelvollisia. Ilmoitusvelvollisuus on siten laajentunut koskemaan merkittävästi aiempaa useampia viranomaisia ja julkista tehtävää hoitavia tahoja. Lastensuojeluilmoituksia myös tehdään aiempaa useammin niidenkin viranomaisten toimesta, jotka ovat jo aiemmin olleet ilmoitusvelvollisia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) vuoden 2019 lastensuojelun tilastotietojen mukaan lastensuojeluilmoitusten määrä on kaksinkertaistunut viimeisten kymmenen vuoden aikana.

<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>.

Aiheesta THL:ssa tehdyn verkkojulkaisun mukaan vuonna 2018 Varsinais-Suomessa, johon kaupunki A kuuluu, tehtiin yhteensä 14 332 lastensuojeluilmoitusta, vuonna 2019 niiden määrä oli jo 15 221

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pidän mahdollisena, että lastensuojeluilmoitusten tekemisestä on osassa viranomaistahoja tullut rutiiniluonteista. Kantelijan vanhempien puhelinsoiton perusteella tehdyssä lastensuojeluilmoituksen lopussa todetaan muun ohessa: ”Tehdään kuitenkin rutiiniluontoinen lastensuojeluilmoitus”.

Samaan aikaan sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmät ovat muuttuneet sähköisiksi. (Esimerkiksi Kanta-palveluja on kehitetty vuodesta 2010 alkaen ja esimerkiksi kaikki reseptit muuttuivat sähköisiksi vuoden 2017 alussa.) Lastensuojeluilmoituksiin on näin ollen tullut mahdolliseksi sisällyttää aiempaa helpommin esimerkiksi suoria lainauksia sähköisistä asiakas- ja potilastiedoista. Vaikka menettelyä ei tältä osin pidettäisikään aina asianmukaisena – esimerkiksi EU:n tietosuoja-asetuksen 5 artiklan sisältämän tietojen minimointi -periaatteen vuoksi – menettelyn ei lähtökohtaisesti pitäisi vaarantaa asianomaisen

potilaan tai asiakkaan tietosuoja, koska tiedot annetaan lain nojalla sosiaalihuollon viranomaiselle, jonka menettely salassa pidettävien tietojen osalta perustuu laissa säädettyyn salassapitoon (EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 9 art. 3 kohta).

Kun siis lastensuojeluilmoituksia niiden suuren lukumäärän vuoksi todennäköisesti tehdään myös rutiiniluontoisesti ja kun niihin on oletettavasti aiempaa helpompaa liittää mukaan arkaluontoisia tietoja, on huolellisuus arkaluontoisten salassa pidettävien tietojen käsittelyssä sosiaalitoimessa ja lastensuojelussa nähdäkseen entisestään korostunut. Kysymys on sosiaalihuollon viranomaisten ja muiden yksiköiden henkilöstölle olennaisesti kuuluvasta tehtävästä.

3.4 Kantelun lastensuojeluilmoituksen sisältämät tiedot

Lastensuojeluilmoitus sisälsi tietoja, joiden mukaan kantelijan esitiedoissa ("anamneesissa") oli mielenterveysongelmia koskevia tietoja. Nähdäkseen myös ne lastensuojeluilmoituksen sisältämät tiedot, joiden oli tarkoitus kuvata kantelijan ajatuksia, oli kerrottu sellaisessa valossa, että ajatuksia oli mahdollista pitää ainakin jossain määrin oireellisina. Lisäksi ilmoitus sisälsi [- - -] tietoja kantelijan yksityiselämästä, perhe-elämästä sekä lastensuojelun asiakkuudesta.

Ilmoituksen loppuosassa on ilmoituksen tekijän ammatillinen arvio: "Potilaan psyykinen vointi ei varsinaisesti kuullostu välitöntä arvioita vaativalta, kehoitettu [- - -] kannustamaan potilasta hakeutumaan oma-toimisesti uudelleen hoidon piiriin." Vaikka kyseinen arvio ei sisälläkään varsinaista hoitoa koskevaa arvioita, sekin on käsitykseni mukaan silti kantelijan terveyttä koskeva tieto ja siten sellaisena salassa pidettävä.

Kantelijan potilastiedot ovat salassa pidettäviä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 13 §:n perusteella ja julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan perusteella. Lisäksi lastensuojeluilmoitus on sisältänyt kantelijan yksityis- ja perhe-elämää koskevia tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 32 kohdan perusteella. Ilmoituksessa mainittu lastensuojelun asiakkuus oli myös julkisuuslain 24 §:n § momentin 25 kohdan mukaan salassa pidettävä. Lisäksi se oli salassa pidettävä sosiaalihuollon asiakaslain 14 §:n ja 15 §:n perusteella.

Sen jälkeen, kun lastensuojeluilmoitus oli saapunut sosiaalitoimeen, siitä oli käsitykseni mukaan tullut myös sosiaalihuollon asiakirja, joka oli kokonaisuudessaan salassa pidettävä myös sosiaalihuollon asiakaslain 14 §:n perusteella, ja siinä olevat tiedot olivat vaitiolovelvollisuuden alaisia lain 15 §:n perusteella.

Lastensuojeluilmoituksen sisältävän asiakirjan ja lastensuojeluilmoituksen tietojen luovuttamiselle tuli olla lain mukainen peruste, koska tiedot olivat salassa pidettäviä. Selostan kysymykseen tulevat perusteet ja arvioin niiden soveltumisen siinä yhteydessä tarkemmin jäljempänä. Tietojen luovuttamisessa on käsitykseni mukaan tullut kuitenkin lisäksi ottaa huomioon seuraavaa.

Tietosuoja on suojattu yksityiselämän suoja koskevin perus- ja ihmisoikeuksin. Yksityiselämän suoja on turvattu perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 8 artikla turvaa lisäksi erityisesti henkilötietojen suoja.

Lainsäädäntöä tulee tulkita perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti, mikä merkitsee sitä, että epäselvässä tapauksessa etusija tulee antaa sellaiselle tulkinnalle, joka turvaa muita paremmin esimerkiksi asianomaisen yksityiselämää ja henkilötietoja koskevan suojan. Edellä tarkoitettu tulkintaperiaate ilmenee nähdäkseni myös EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan c) alakohdan mukaisena ”tietojen minimitointi” -periaatteena.

3.5 Lastensuojeluilmoituksen selvittäminen sosiaalitoimessa

Lastensuojelulain lähtökohtana on, että lastensuojeluilmoituksessa ilmoitettu lapsen mahdollinen suojelun tarve selvitetään kiireellisesti.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tai muun työntekijän tulee tiedon saatuaan arvioida välittömästi, onko lapsi kiireellisen lastensuojelun tarpeessa. Tällä viitataan etenkin mahdolliseen kiireellisen sijoituksen tarpeeseen (lastensuojelulain 26 §:n 2 momentti). Tästä ei kantelun mukaisessa tilanteessa ollut kysymys.

Seuraavaksi lastensuojeluilmoituksen perusteella tulee aloittaa sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi, ellei sen aloittaminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään myös lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita (lastensuojelulain 26 §:n 3 momentti).

Laki edellyttää siten, että ilmoituksen mukaista asiaa ryhdytään selvittämään, ellei ilmoitus ole sellainen, että arvioinnin aloittaminen on ilmeisen tarpeetonta. Jos palvelutarpeen arviointi on jo aloitettu, selvitetään mahdollinen lastensuojelun tarve yleensä samassa yhteydessä jo aloitetun palvelutarpeen arvioinnin kanssa.

Kantelussa tarkoitettu lastensuojeluilmoitus oli tehty [- -] puhelinoiton perusteella, mikä nähdäkseni ilmenee heti lastensuojeluilmoituksen alusta. [- -] Asiassa olisi mielestäni siten ollut asianmukaista selvittää ensimmäiseksi kantelijan oma näkemys ilmoituksen kuvaamasta tilanteesta. Asiassahan ei esimerkiksi ollut voitu sulkea pois mahdollisuutta, että lastensuojeluilmoitus olisikin kuvannut ennemminkin [- -] omaa kuin kantelijan ajankohtaista tilannetta. Samassa yhteydessä olisi mielestäni voitu selvittää kantelijan näkemys lastensuojeluilmoituksen muista tiedoista ja ilmoituksen aiheellisuudesta.

Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijä oli ollut puhelimitse yhteydessä kantelijaan. Asianomaisten välinen keskustelu ei ollut kuitenkaan onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla. Kantelijan mukaan sosiaalityöntekijä ei ollut uskonut häntä. Sosiaalityöntekijän kirjausten mukaan kantelija on ollut ”hyvin tuhtunut”.

Lastensuojeluilmoituksen mukaisen asian arviointi on tämän jälkeen nähtävästi jatkunut jo aloitetun palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Asiassa on oltu yhteydessä lapsen äitiin. Tähän on liittynyt myös kysymys siitä, mitä tietoja lapsen äidille on voitu antaa sekä suullisesti että kirjallisesti.

Palvelutarpeen arviointi on päättynyt noin viikko lastensuojeluilmoituksen saapumisen jälkeen. Arvioinnin johtopäätöksenä oli, ettei perhe ollut sosiaalihuollon palvelujen tarpeessa. Lastensuojeluilmoituksen sisältö oli tässä yhteydessä luovutettu palvelutarpeen arvioinnista laaditun asiakirjan mukana lapsen äidille kokonaisuudessaan.

Totean, että mielestäni sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n mukaisen itsemääräämisoikeutta koskevan periaatteen mukaista olisi ollut, että kantelijan näkemyksille häntä koskevasta lastensuojeluilmoituksesta olisi annettu suurempi merkitys kuin kantelusta ja käytettävissä olevasta selvityksestä on mahdollista päätellä. Lastensuojeluilmoituksen perusteella tehdyssä selvittämistyössä olisi siten voitu tapahtunutta paremmin ottaa huomioon se, ettei kantelijalla ollut siihen mennessä ollut mitään tietoa lastensuojeluilmoituksesta, eikä hänellä ollut ollut mitään mahdollisuutta vaikuttaa asiaan. Näin menetellen olisi mielestäni tapahtunutta paremmin voitu ottaa huomioon myös kantelijan hyvää kohtelua ja yksityisyyden kunnioittamista koskevat sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:n mukaiset periaatteet.

Arvioin seuraavaksi niitä lainsäädännössä olevia eri perusteita tietojen luovuttamiselle, jotka voisivat tulla asiassa kysymykseen.

3.6 Tietojen luovuttaminen lapsen lähihoitajalle ”lapsen tietoina”

Sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n 1 mom. koskee oikeutta itseä koskeviin tietoihin. Se kuuluu seuraavasti:

Asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa oikeus saada tieto asianosaisena ja oikeus saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta määräytyy siten, kuin julkisuuslain 3 luvussa säädetään. Menettelystä, jota noudatetaan tiedon antamisessa, säädetään mainitun lain 4 luvussa ja muutoksenhausta sen 33 §:ssä.

Julkisuuslain 3 luvun sisältämän 12 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada tieto hänestä itsestään viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista. Asiakirjan salassapito ei siten rajoita tätä oikeutta. Sitä voidaan kuitenkin rajoittaa tietyin perustein, joiden osalta viitataan saman lain 11 §:n 2 ja 3 momenttiin.

Vanhemman ja lapsen elämää ei aina voida erottaa toisistaan. Vanhempaa koskevien tietojen voidaan joskus myös arvioida vaikuttavan niin merkittävästi lapsen elämään ja esimerkiksi siihen, minkälaisia sosiaalihuollon palveluja lapselle järjestetään tai millä tavoin niitä toteutetaan, että vanhempaa koskevien tietojen voidaan katsoa koskevan myös lasta. Lapsella tai hänen puhevaltaansa käyttävällä hoitajalla

voi tätä kautta olla myös oikeus joihinkin toisen vanhemman tietoihin, koska ne ovat samalla myös lapsen omia tietoja. Kaikki toista vanhempaa tai huoltajaa koskevat tiedot eivät kuitenkaan ole sosiaalihuoltoa toteutettaessa edellä tarkoitettulla tavalla "lapsen tietoja".

Kaupunki A:n sosiaalitoimessa on nähdäkseni katsottu, että kantelijan lapsen äidillä on ollut oikeus saada lastensuojeluilmoituksen tiedot tällä perusteella. Perhe- ja sosiaalipalvelujohtajan ja johtavan sosiaalityöntekijän [- -] allekirjoittamassa ratkaisussa kantelijan rekisteritietoja koskevaan korjausvaatimukseen todetaan, että "lapsen huoltajalla on oikeus saada lastaan koskevia tietoja". Tässä yhteydessä on viitattu sosiaalihuollon asiakaslakiin yleisesti ja erityisesti julkisuuslain 11 §:ään (nähtävästi tarkoitettu 12 §:ää). Minulle annetussa selvityksessä ja lausunnossa on nähtävästi tähän viitaten todettu, että "lapsen ja hänen vanhempansa tietojen erottaminen toisistaan on vaikeaa erityisesti, kun on kysymys lastensuojelua koskevasta asiasta". Lausunnossa ei ole perusteltu tarkemmin, miltä osin tiedot olisi mahdollisesti tullut erottaa.

Tietojen luovuttamisessa huoltajalle lasta koskevinä tietoina tulee vastaavasti menetellä sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n sisältämän viitauksen mukaan julkisuuslain 4 luvussa säädetyllä tavalla. Mainittu luku koskee tiedon antamisesta asiakirjasta asiakkaan pyynnön perusteella.

Käytettävissä olevan selvityksen mukaan lastensuojeluilmoituksen tietojen antaminen ei perustunut kantelijan lapsen äidin huoltajana tekemään tietopyyntöön, vaan tiedot luovutettiin sosiaalityöntekijän omasta aloitteesta ikään kuin osana palvelutarpeen arviointitehtävää [- -].

Tämän vuoksi katson, että lastensuojeluilmoituksessa olevia kantelijaa koskevia salassa pidettäviä tietoja ei voitu luovuttaa lapsen toiselle huoltajalle ja kantelijan entiselle puolisolle sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:n ja sitä täydentävän julkisuuslain 12 §:n perusteella.

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohta on siten tältä osin toinen kuin 17.12.2013 antamassani päätöksessä (3069/4/12), johon lausunnossa oli viitattu. Mainittu päätös koski kuitenkin tilannetta, jossa lapsen toinen huoltaja oli nimenomaisesti pyytänyt lastaan koskevia tietoja.

Tietojen luovuttamisen merkitystä muunkin kuin edellä mainitun lainkohdan perusteella arvioitaessa voidaan nähdäkseni kuitenkin ottaa huomioon, että jotkin tiedot saattavat olla juuri lapsen olosuhteiden ja tarpeiden kannalta olennaisia. Samalla on toisaalta pidettävä mielessä, että kantelijan lapsen äiti on sen ohella, että hän on lapsensa lähihuoltaja, kuitenkin kantelijan näkökulmasta sivullinen, ulkopuolinen henkilö, ja että kantelijalla on oikeus yksityisyyden suojaan myös suhteessaan häneen.

Arvioin seuraavaksi tietojen luovuttamista sosiaalihuollon asiakaslain perusteella.

Tietojen luovuttaminen julkisuuslain perusteella tulisi

kuitenkin arvioitavaksi myös siinä tapauksessa, että tietojen luovuttamisen perusteena olisi asianosaisuus käsiteltävänä asiassa. Lastensuojeluilmoitusta selvitetäessä tällainen tilanne voisi nähdäkseni syntyä, jos jo tässä vaiheessa alettaisiin esimerkiksi valmistella huostaanottoa, jolloin huoltajat ja vanhemmat tulisivat asianosaisiksi kyseistä huostaanottoa koskevaan asiaan. Tällöin heidän oikeuttaan salassa pidettäviin tietoihinkin tulisi arvioida asianosaisasemasta käsin julkisuuslain 11 §:n perusteella. Kantelijan asiassa ei kuitenkaan ollut kysymys tällaisesta tilanteesta.

3.7 Tietojen luovuttaminen suostumuksen perusteella

Tietojen luovuttamisesta viranomaisen omasta aloitteesta on säädetty lain 16 §:ssä, jonka mukaan tietoja salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa asiakkaan nimenomaisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään.

Sosiaalihuollon asiakaslakia koskevassa hallituksen esityksessä tähdennetään, että asiakkaan tietojen luovuttaminen hänen nimenomaisen suostumuksensa perusteella on pääsääntö sekä viranomaisen että yksityisen järjestämässä sosiaalihuollossa. Tietojen luovuttamiseksi tulisi sen vuoksi aina ensisijaisesti pyytää asiakkaalta hänen suostumustaan. Jos suostumusta ei saada tai sitä ei ole mahdollista saada, voisi tietojen luovuttaminen toissijaisesti perustua muihin lain mukaisiin perusteisiin (HE 137/1999 vp s. 31).

Selvityksestä ja kantelun liiteasiakirjoista käy ilmi, että asianomainen sosiaalityöntekijä oli puhelimitse yhteydessä kantelijaan lastensuojeluilmoituksen saapumisen jälkeen, mutta yhteydenoton aiheena ei ollut kuitenkaan ollut suostumuksen pyytäminen. Sitä paitsi näyttäisi mahdolliselta, että hän olisi jo tätä ennen antanut lastensuojeluilmoitusta koskevia tietoja lapsen äidille puhelimitse.

Tietojen luovuttaminen ei siten voinut perustua asiakkaan suostumukseen.

Katsonkin, ettei asiassa menetelty sosiaalihuollon asiakaslain 16 §:n mukaisesti, kun kantelijan suostumusta ei selvityksen mukaan edes pyydetty tietojen luovuttamista varten, vaikka asianomaisen suostumuksen pyytäminen on sosiaalihuollon asiakaslain mukaan ensisijainen menettelytapa salassa pidettävien luovuttamiseksi.

Suostumuksesta salassa pidettävien tietojen luovuttamisen perusteena on säädetty myös julkisuuslain 26 §:n 1 momentissa ja EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen 6 ja 7 artiklassa.

3.8 Tietojen luovuttaminen asiakkaan hoidon ja huollon turvaamiseksi

Sosiaalihuollon asiakaslain 17 ja 18 §:ssä on säädetty niistä perusteista, joiden nojalla sosiaalitoimi voi antaa oma-aloitteisesti salassa pidettäviä tietoja. Näistä jälkimmäinen, 18 §, koskee tietojen

luovuttamista viranomaisille tietyissä erityistilanteissa, joista tässä yhteydessä ei ole kysymys.

Tietojen luovuttamista asiassa tulee siten arvioida lähinnä sosiaalihuollon asiakaslain 17 §:n 4 momentin nojalla, jossa todetaan seuraavaa (korostus tässä).

Lisäksi sosiaalihuollon viranomaisen **saa 1 momentin 1–3 kohdassa säädetyillä edellytyksillä antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle** taikka muulle henkilölle tai yhteisölle, jolle tiedon antaminen on **välttämätöntä** asiakkaan tahdon tai **sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi taikka sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi**.

Lainkohdassa on lisäksi viitattu saman pykälän 1 momentin 1–3 kohtien edellytyksiin, joista jonkun tulee täytyä, jotta tietoja voidaan luovuttaa ilman asianomaisen suostumusta. Näistä kohta 2):n mukainen edellytys on, että tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi.

Lastensuojeluilmoituksen tietojen luovuttamisen edellytyksenä on siten ollut ensinnäkin, että tieto on ollut tarpeen lapsen edun vuoksi. Lastensuojeluilmoituksen selvittämisen ja siitä johtuvien toimenpiteiden osalta näin voidaan helposti olettaa olevan.

Sen lisäksi tietojen luovuttamisella tulee olla yhteys sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseen tai sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseen. (Tässä yhteydessähän asiakkaan tahdon selvittämisestä ei ole kysymys.) Lisäksi edellä todetun yhteyden tulee täyttää välttämättömyyedellytys. Sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi tietoja voidaan siis antaa, jos tiedon antaminen on välttämätöntä, jotta selvittäminen on mahdollista. Sama välttämättömyyedellytys koskee myös sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamista.

Asiassa on siten arvioitava, onko lastensuojeluilmoituksen tietojen antaminen ollut välttämätöntä, jotta kantelijan lapsen sosiaalihuollon tarve on voitu selvittää tai sosiaalihuollon toimenpide on voitu toteuttaa.

Samalla tulee ottaa huomioon yksityiselämän suojan toteutuminen mahdollisimman suuressa määrin, mikä ilmenee myös EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisessa tietojen minimointiperiaatteessa. Jos tietoja on ollut välttämätöntä luovuttaa, niitä on kuitenkin tullut luovuttaa vain siinä määrin kuin se on ollut välttämätöntä, jotta luovuttamisen tarkoituksen toteuttamiseksi.

Kaupunki A:n minulle antamassa selvityksessä ja lausunnossa todetaan, että ”terveydenhuollon ammattihenkilö on nähnyt tarpeelliseksi tehdä lastensuojeluilmoituksen isän psyykkisestä voinnista, joka koskettaa suuresti (lapsen) hyvinvointia. Tämän vuoksi on katsottu, että on ehdottoman tärkeää, että lastensuojeluilmoituksessa olevat tiedot menevät tiedoksi myös sille henkilölle, joka viime kädessä vastaa siitä päätöksestä, antaako hän lähivanhempana lapsensa toiselle vanhemmalle.”

Lausunnon valossa lasta tapaavan isän psyykkistä vointia koskevien tietojen luovuttaminen on siis ollut tarpeen lapsen edun vuoksi. Tiedon antaminen yksityishenkilölle tai tämän lailliselle edustajalle edellyttää kuitenkin vielä, että tietojen antaminen on ollut välttämätöntä sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi tai sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi.

On siis huomattava, että sosiaalitoimi ei voi luovuttaa tietoja vain sen vuoksi, että se arvioi tietojen olevan tärkeitä asiakkaalle jossain toisessa yhteydessä. Tietojen luovuttamisen välttämättömyytedellytyksen tulee täytyä siinä nimenomaisessa sosiaalihuollon tarpeen selvittämisen tai toimenpiteen toteuttamisen yhteydessä, jota varten tietoja aiotaan luovuttaa. Sosiaalitoimi ei siis voi luovuttaa salassa pidettäviä tietoja esimerkiksi pelkästään sen vuoksi, että vanhempi voisi käyttää tietoja esimerkiksi lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevassa riidassa tai sen vuoksi, että tiedoista voisi olla hyötyä vanhemmalle hänen yksityiselämässään.

Kuten edellä on selostettu, lastensuojeluilmoituksen tullessa sosiaalitoimeen kantelijan lapsen ja vanhempien asiassa oli 7.6.2018 käynnistetty sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, joka oli loppuvaiheessa. Arviointi päätettiin 27.8.2018 ja sen lopputulos oli, että perhe ei ollut sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarpeessa. Yhteenvedossa todettiin vanhemmille kerrotun, ettei sosiaalitoimella ole toimivaltaa lasten huolto- ja tapaamisasioissa. Ainoa toimenpide oli se, että sosiaalityöntekijän oli tarkoitus osallistua tapaamiseen lastenvalvojan kanssa 25.9.2018.

Nähdäkseni asiassa on vaikea nähdä säännöksen mukaista välttämättömyytedellytystä sosiaalihuollon toimenpiteen ja lastensuojeluilmoituksen luovuttamisen välillä, kun arvioinnin tuloksena oli, ettei sosiaalihuollolla ole toimivaltaa toivottuihin toimenpiteisiin. Osallistuminen lastenvalvojan tapaamiseen ei nähdäkseni sinänsä edellyttänyt lastensuojeluilmoituksen tietojen antamista.

Asiassa on vielä arvioitava, onko lastensuojeluilmoituksen sisältämien tietojen antaminen lapsen äidille ollut välttämätöntä palvelutarpeen arvioimiseksi.

Asiassa on ollut kysymys lastensuojeluilmoituksen vuoksi käynnistyneestä selvittämisestä, jota on tehty jo aloitetun palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Palvelutarpeen arvioinnista tehdyssä asiakirjassa todetaan lastensuojeluilmoituksen selvittämisestä seuraavaa:

”Selvityksen aikana vastaanotettu/ soitettu puheluita lapsen isältä, äidiltä ja isänäidiltä. Puhelut **ovat liittyneet lastensuojeluilmoitusten sisältöön** sekä huoleen liittyen vanhempien keskinäisiin ristiriitoihin ja huoleen isän omasta jaksamisesta. Puheluiden ja tapaamisten perusteella **ei ole kuitenkaan syntynyt huolta lapsesta. Huolta ei ole myöskään syntynyt vanhempien kyvystä huolehtia lapsesta.**”

Merkintöjen perusteella on käsitykseni mukaan mahdotonta nähdä, että edellä todettu selvitystyö olisi välttämättä edellyttänyt ainakaan kaikkien kysymyksessä olevan lastensuojeluilmoituksen sisältämien tietojen luovuttamista lapsen äidille.

Nähdäkseni on sinänsä asianmukaista, että lapsen äidille on kerrottu lastensuojeluilmoituksesta. Sen lastensuojeluilmoituksen selvityksen kannalta, joka ilmenee palvelutarpeen arviointia koskevasta asiakirjasta, ei käsitykseni mukaan ole kuitenkaan ole voinut olla välttämättä antaa lapsen äidille kantelijaa koskevia potilastietoja tai kaikkia muitakaan tietoja, jotka koskevat hänen terveyttään tai viittaavat siihen. Asiassa on tältä osin tullut ottaa huomioon myös kantelijan yksityiselämän suoja ja tietojen minimointia koskeva periaate.

Mielestäni lastensuojeluilmoituksesta olisi voitu kertoa lapsen äidille esimerkiksi, että lastensuojeluun oli tullut rutiiniluontoinen lastensuojeluilmoitus, joka perustui kantelijan vanhempien yhteydenottoon puhelimitse.

Käsitykseni mukaan asiassa on luovutettu kantelijaa koskevia salassa pidettäviä tietoja hänen lapsensa äidille ilman lain mukaista perustetta.

3.9 Salassapitomerkintä

Kiinnitän vielä huomiota siihen, että kun salassa pidettäviä tietoja luovutetaan asiakirjassa, asiakirjaan tulisi julkisuuslain 25 §:n perusteella tehdä merkintä salassa pidosta.

Sosiaalihuollon asiakaslain 15 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollon asiakas on vaitiolovelvollinen myös sellaisten salassa pidettävien tietojen suhteen, jotka hän on saanut suullisesti.

Edellä oleva merkintä- ja vaitiolovelvollisuus eivät koske asiakkaan omia tietoja. Silloinkin kun vanhemmalle voidaan antaa toista vanhempaa koskevia tietoja sen vuoksi, että niitä voidaan pitää lasta koskevinä tietoina, olisi mielestäni kuitenkin perusteltua kiinnittää toisen vanhemman huomiota siihen, että tiedot ovat lähtökohtaisesti salassa pidettäviä ja että niitä koskee vaitiolovelvollisuus.

3.10 Johtopäätökset

Katson edellä kohdassa 3.8 esittämilläni perusteilla, että kaupunki A:n sosiaali- ja terveystalveissa on toimittu lainvastaisesti, kun kantelijaa koskevia salassa pidettäviä tietoja oli luovutettu hänen lapsensa äidille. Lastensuojeluilmoituksen kaikki salassa pidettävät tiedot oli luovutettu, vaikka kaikkien salassa pidettävien tietojen luovuttaminen ei käsitykseni mukaan olisi ollut laissa tarkoitettulla tavalla välttämätöntä lapsen sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi.

Lastensuojeluilmoituksen salassa pidettävien tietojen luovuttamiselle ei selvityksen mukaan ollut myöskään edes pyydetty kantelijan suostumusta, vaikka häneen oli oltu yhteydessä lastensuojeluilmoituksen vuoksi. Olen perustellut kantani tarkemmin edellä kohdassa 3.7.

Kiinnitän lisäksi huomiota tarkemmin edellä kohdassa 3.5 selostamallani tavalla hyvää kohtelua ja yksityisyyden kunnioittamista koskeviin sosiaalihuollon asiakaslain mukaisiin periaatteisiin sekä asiakkaan vaikuttamismahdollisuuteen häntä itseään koskevan uuden tiedon arvioimisessa.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.10 esittämäni käsityksen kaupunki A:n sosiaali- ja terveyspalveluiden menettelyn lainvastaisuudesta niiden tietoon.

Samalla kiinnitän huomiota 3.10 kohdassa toteamani mukaisesti hyvän kohteluun ja yksityisyyden kunnioittamiseen sekä asiakkaan vaikutusmahdollisuuksien toteutumiseen.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni kaupunki A:n sosiaali- ja terveyspalveluille.

Päätös lähetetään tiedossa olevaan kantelijan omaan osoitteeseen.

Jäljennös päätöksestä lähetetään myös hänen äidilleen, joka on toiminut asiassa myös kantelijan asiamiehenä.